

УДК 519.86

Мірошниченко І. В.,*асистент, аспірант кафедри економіко-математичного моделювання ДВНЗ
“Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана”*

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МОДЕЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

У статті розглянуті питання, пов'язані з визначенням сутності понять “потенціал”, “інвестиції”. Досліджено структуру інвестиційного потенціалу України, сучасні підходи до моделювання та методи оцінювання інвестиційного потенціалу. Визначено масив чинників, які необхідно враховувати при побудові моделі оцінювання інвестиційного потенціалу України.

Ключові слова: *інвестиції, ризик, потенціал, експертні методи, нечітка логіка, показники інвестиційного потенціалу.*

В статье рассмотрены вопросы, связанные с определением сущности понятий “потенциал”, “инвестиции”. Исследована структура инвестиционного потенциала Украины, современные подходы к моделированию и методы оценивания инвестиционного потенциала. Определен массив факторов, которые необходимо учитывать при построение модели оценивания инвестиционного потенциала Украины.

Ключевые слова: *инвестиции, риск, потенциал, экспертные методы, нечеткая логика, показатели инвестиционного потенциала.*

The article deals with the questions connected with definition of essence of concepts “potential”, “investments”. The structure of ukrainian investment potential, modern approaches to modeling and methods of estimation of investment potential are investigated. A number of factors which are necessary for considering in construction of estimation model of ukrainian investment potential is defined.

Keywords: *investment, risk, potential expert methods, fuzzy logic, indicators of investment potential.*

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку світових економічних процесів потребує вкрай ефективного використання інвестиційного потенціалу країни. З одного боку, активізація цього процесу ґрунтується на державній підтримці, з іншого – стимулює ріст фінансових вливань. Саме від ефективності вирішення цієї задачі на пряму залежить як фінансовий, так і соціально-економічний стан України. Проте постає двоїста задача: 1) як адекватно відобразити позитивні та

негативні сторони інвестиційного потенціалу країни; 2) чим насамперед керується потенційний іноземний інвестор при вирішенні питання вкладання коштів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасному стану інвестиційного потенціалу країни останнім часом присвячено досить багато наукових праць провідних вчених. Зокрема, цьому питанню присвячені дослідження вітчизняних науковців: І. А. Маринича [2], Т. В. Романової [4], І. З. Должанського, Т. О. Загорної, О. О. Удалих, І. М. Герасименка [6] та інших.

Незважаючи на велику кількість наукових праць щодо інвестиційного потенціалу України, на сьогодні залишається невирішеним завдання побудови моделі оцінювання інвестиційних можливостей нашої країни.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає в теоретичному узагальненні та обґрунтуванні основ моделювання інвестиційного потенціалу України. Поставлена мета зумовила необхідність вирішення таких наукових завдань, як розкриття сутності категорій “потенціал”, “інвестиційний потенціал” та їх структури, дослідження наявних методів та моделей оцінювання інвестиційного потенціалу, визначення їх слабких та сильних сторін, формування масиву чинників, що характеризуватимуть інвестиційний потенціал України.

Виклад основного матеріалу. Одне з головних правил інвестування – знайти оптимальне (раціональне) пропорційне співвідношення між дохідністю інвестицій та їх ризиком. Керуючись цим правилом інвестор приймає рішення щодо вибору інвестиційного проекту з низки альтернатив.

Перед кожною державою стоїть чимало завдань, одне з яких полягає у сприянні розвитку інвестиційного насичення своєї країни, тобто реалізації процесу залучення додаткових інвестицій. Для вирішення цього питання слід визначити, що є добре в країні, а що погано, що слід заохочувати, а з чим боротися. Адже від обсягу інвестицій залежить не тільки ріст інвестиційного потенціалу, а й соціальної сфери, що має прямий вплив на політичну ситуацію.

Процес моделювання інвестиційного потенціалу України з урахуванням ризику повинен ґрунтуватися на чітких визначеннях таких понять, як “потенціал”, “інвестиції”, “інвестиційний потенціал”, а також низки суміжних економічних категорій.

Так, з лінгвістичного погляду, термін “потенціал” походить від латинського “*potentia*” та перекладається як “сила, міць” [10].

В етимологічному словнику російської мови зазначено, що слово “потенційний” взято у ХІХ столітті з французької мови й може бути перекладено як “здатний” або “здатний бути” [20].

У широкому розумінні потенціал – це засоби, запаси, джерела, які наявні та можуть бути використані, приведені в дію для досягнення певної мети, виконання плану, розв’язання завдань, можливість застосування системи в певній сфері [2]. У вузькому розумінні – це певна “можливість” стосовно будь-якої сфери діяльності.

На нашу думку, широкий спектр вживання терміна “потенціал” пояснюється великою кількістю об’єктів, до яких це поняття може бути використане. З цього випливає різноманітність “потенціалів”.

Як бачимо, усі визначення достатньо широкі. Проте є основний стержень, без якого неможливо сформувати потенціал – наявність певної бази (матеріальної чи нематеріальної природи) за допомогою якої формується потенціал конкретного об’єкта дослідження.

Підсумовуючи вищесказане, сформулюємо своє визначення терміна “потенціал” – це сукупність чинників, які формують можливість досягнення певної мети.

З аналізу робіт сучасних учених-економістів можна дійти висновку, що термін потенціал найчастіше вживається у таких словосполученнях: “економічний потенціал”, “промисловий потенціал”, “потенціал ринку” тощо. Не стало виключенням і поняття “інвестиційний потенціал”. Проте формулюванню найбільш точного визначення такого терміна, що концентруватиме все його сутнісне наповнення з урахуванням тенденцій сучасної економічної науки про інвестиційну діяльність, не приділялося необхідної уваги.

Водночас українське законодавство чітко визначає поняття інвестицій: “...всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об’єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект” [13].

Процес інвестування або “інвестиційний процес” являє собою сукупність видів інвестиційної діяльності, комплекс дій, пов’язаних з укладанням коштів в об’єкти інвестиційної діяльності з метою отримання певного ефекту.

Своєю чергою, інвестиційна діяльність не можлива без інвестиційних ресурсів, суб’єктів та об’єктів інвестування.

У теорії інвестицій існують різні підходи до формування структури інвестиційного середовища з урахуванням інвестиційного потенціалу. За одним з них інвестиційний потенціал та інвестиційний ризик у своїй сукупності формують інвестиційний клімат (див. рис. 1). Своєю чергою, інвестиційна привабливість розглядається як результат взаємодії інвестиційної політики та інвестиційного клімату. В результаті впливу інвестиційної активності (внутрішні, зовнішні та іноземні інвестиції) на інвестиційну привабливість формується низка позитив-

них результатів від інвестиційної діяльності – ріст економіки, дохід інвестора тощо.

За іншим підходом сукупність інвестиційного потенціалу та інвестиційного ризику формує інвестиційну привабливість (див. рис. 2). Водночас у результаті взаємодії інвестиційної привабливості та інвестиційної активності формується інвестиційний клімат.

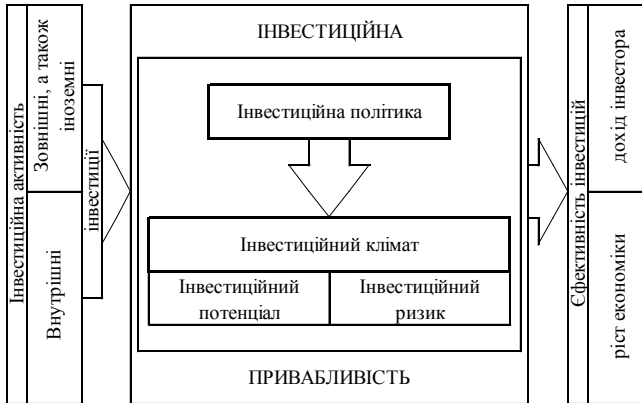

Рис. 1 Інвестиційне середовище за А. В. Горловим [8]

З огляду на вищесказане, постає питання тотожності понять “інвестиційна привабливість” та “інвестиційний клімат”.

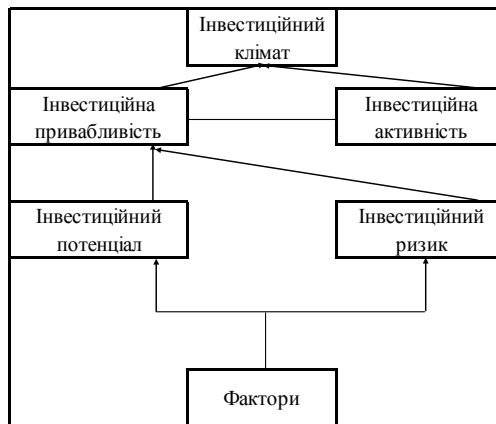

Рис. 2 Структура інвестиційного клімату за С. Е. Сухіною [11]

Перш за все варто зазначити, що інвестиційний клімат тісно пов'язаний з державним регулюванням економіки та інвестиційної діяльності. Інвестиційна привабливість, здебільшого, це суб'єктивна, сформована в результаті певних дій думка інвестора щодо об'єкта інвестування. На нашу думку, співвідношення категорій "інвестиційний клімат" та "інвестиційна привабливість" потрібно розділяти у розрізі конкретного об'єкта інвестиційної діяльності.

Водночас питання тлумачення категорії "інвестиційний потенціал" залишаться відкритим.

Значний внесок у розвиток теорії інвестиційного потенціалу зробила низка таких вітчизняних та зарубіжних науковців, як І. А. Маринич [2], Т. В. Романова [5], І. З. Должанський, Т. О. Загорна, О. О. Удалих, І. М. Герасименко [6], О. В. Горлов [8], Л. М. Дідик [9] та багато інших. Але остаточного та єдиного трактування категорії "інвестиційний потенціал" сьогодні не сформульовано.

У вузькому розумінні "інвестиційний потенціал" відображає можливість досягнення мети, якою може виступати прибуток або вигода, при вкладанні цінностей в активи.

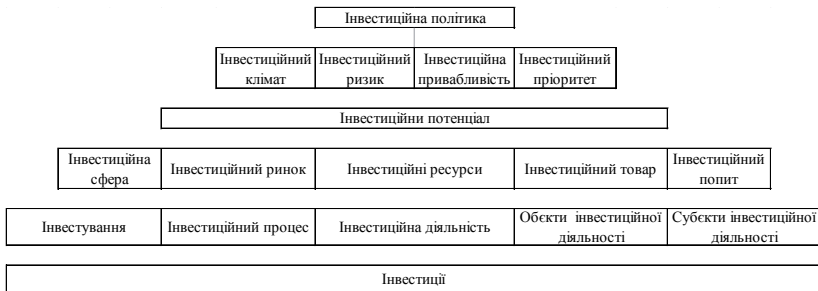
Проте вся глибина та багатогранність цього терміна цим не вичерпується.

Сучасні автори, досліджуючи питання інвестиційного потенціалу, пропонують такі досить різноманітні визначення. Так, наприклад, І. З. Должанський, Т. О. Загорна, О. О. Удалих, І. М. Герасименко та В. М. Ращупкіна у своїй роботі "Управління потенціалом підприємства" стверджують, що інвестиційний потенціал це: "сукупність інвестиційних можливостей, використання яких спрямовано на досягнення цілей інвестиційної стратегії" [6]. Цікавим є підхід О. С. Федоніна, який розглядає інвестиційний потенціал, як: "...наявні та приховані можливості для здійснення простого розширеного відтворення" [7].

У дослідженні О. С. Губанової "Методологические основы систематизации понятий инвестиционной проблематики исследования" запропоновано ієрархічну структуру інвестиційних понять (див. рис. 3). [14]. У цій роботі інвестиційний потенціал розглядається, як "здагність інвестиційної сфери реалізувати можливості, що формуються на базі інвестиційних ресурсів, з метою отримання максимального позитивного результату..."

Аналіз сучасної наукової літератури з досліджуваного питання дозволяє виділити такі рівні дослідження інвестиційного потенціалу: макро-, мезо- та мікрорівень.

Макрорівень інвестиційного потенціалу формується здебільшого навколо економіки країни в цілому, за умови врахування її міжнародних зв'язків, тенденцій розвитку, конкурентноспроможності на світовій арені.

**Рис. 3. “Термінологічна піраміда”
інвестиційної проблематики за О. С. Губановою [14]**

У рамках мезорівня інвестиційний потенціал ототожнюється з галузевою та регіональною структурою економіки [1; 9].

У межах мікрорівня досліджується інвестиційний потенціал підприємств, домогосподарств тощо.

Варто зазначити, що переважна більшість досліджень присвячена саме інвестиційному потенціалу регіону та підприємства.

Підбиваючи підсумок, вважаємо, що “інвестиційний потенціал” відображає можливість досягнення стратегічних цілей суб’єкта інвестиційної діяльності в результаті залучення інвестиційних ресурсів за умов наявності/відсутності чинників і обмежена низкою умов (інвестиційний клімат).

Для дослідження питання моделювання інвестиційного потенціалу України з урахуванням ризику варто ретельно дослідити сучасні методи оцінювання інвестиційного потенціалу.

Розглянемо низку вітчизняних та іноземних підходів до цього питання.

Американський дослідний центр “The Heritage Foundation” разом з газетою “The Wall Street Journal” розробили комбінований показник і супроводжуючий його рейтинг “Index of Economic Freedom” (Індекс економічної свободи), що оцінює рівень економічної свободи країн світу. Зазначимо, що за типологією така методика є експертно-аналітичною.

Розглянемо цей рейтинг (2011 Index of Economic Freedom). Він складається з низки “свобод”:

- свобода бізнесу;
- фіскальна свобода;
- свобода державних витрат;
- інвестиційна свобода;
- свобода власності;

- свобода від корупції;
- свобода праці.

Дослідимо місце України в цьому дослідженні. Згідно з “2011 Index of Economic Freedom” [16], оцінка економічної свободи України становить 45,8 балів, що ставить її економіку на 164-е місце серед індексів країн світу за 2011 рік.

Істотним недоліком такого методу є суб’єктивізм представлених даних. Результати дослідження ґрунтуються на судженнях низки експертів, що сформували свої думки під впливом певних зовнішніх і внутрішніх чинників. Іншим недоліком рейтингу можна назвати не врахування факторів ризику напрями.

Інше рейтингове агентство “Експерт-Рейтинг” [15] розглядає інвестиційний потенціал вже у розрізі “потенціал-ризик”, що дає змогу отримати більш детальну інформацію про стан ринку інвестицій України. Проте знову результати дослідження ґрунтуються на експертних оцінках. Розглянемо цей метод більш детально. Рейтингова оцінка ґрунтується на 124 показниках, серед яких 94 належать до потенціалу України і 30 до ризику. Позитивним у цьому методі є розбиття дослідження на два підрозділи (потенціал – ризик).

Досить суб’єктивно були надані вагові коефіцієнти цим показникам. Серед потенціалів найбільшу вагу мали природно-ресурсний і соціально-трудова потенціали. Водночас серед ризиків найбільшу вагу було надано політичному, адміністративно-законодавчому, економічному та фінансовому. Іншою особливістю такого рейтингу є його виключно регіональний напрям дослідження.

Ще один підхід до інвестиційного потенціалу розкрито у роботі “Сутність і підходи до аналізу інвестиційного потенціалу” [3].

Також чимало методик досліджено у роботі Т. В. Романової [4]. Проте ці методи дослідження ґрунтуються суто на регіональній структурі країни.

Як бачимо, сучасні науковці при дослідженні та оцінюванні інвестиційного потенціалу зводять, у своїй більшості, свої розрахунки до експертного методу. Варто зазначити, що чинник суб’єктивності та можливість помилкового судження цього методу є його найслабкішим місцем. Адже кожне судження експерта формується виключно на його переконаннях, які сформувалися впродовж його життя.

Як альтернативу, ми пропонуємо побудувати власну модель оцінювання інвестиційного потенціалу на основі нечіткої логіки. Використання цього виду систем дає чимало переваг, серед яких потрібно виділити такі:

- оперування нечіткими вхідними даними: наприклад, значення, що неперервно змінюються у часі (динамічні задачі) або значення, які неможливо задати однозначно (результати статистичних опитувань, рекламні компанії тощо).

– нечітке формулювання критеріїв оцінювання (оперування категоріями “можливо”, “більшість”, “переважно” тощо).

– використання якісних оцінок, як вхідних даних для системи.

Ми пропонуємо при побудові моделі враховувати показники як потенціалу, так і ризику.

Враховуючи проведені дослідження, сформуємо масив чинників, що, на нашу думку, характеризують інвестиційний потенціал України:

- природно-ресурсний;
- соціально-трудоий;
- інноваційний;
- господарський;
- інституціональний;
- інфраструктурний;
- фінансовий;
- споживчий.

Розглянемо окремо кожен із представлених факторів у розрізі інвестиційної діяльності.

Природні умови і ресурси належать до фундаментальних чинників розвитку країни. Вони мають безпосередній вплив на загальний показник інвестиційного потенціалу України. Природа є важливою ланкою в розвитку суспільства. Вона реалізується як природні ресурси та природні умови, що сформувалися за певний проміжок часу на території цієї країни. Так, природні ресурси – це елементи, властивості або результати функціонування природних систем, які можуть бути використані для одержання сировини, палива/енергії і, як результат, досягнення позитивного соціально-економічного вектора розвитку.

Соціально-трудоий чинник реалізується в загальному стані і якості самого соціуму, сукупності взаємин, що забезпечують цю якість. Правильно сформована соціально-трудова політика формує інтерес іноземних інвесторів з точки зору кваліфікації, досвіду, організованості потенційних робітників.

Під інноваційним чинником розуміють сукупність наявних у країні інтелектуальних, технологічних, науково-виробничих ресурсів та відповідний їм рівень інфраструктурного забезпечення, який здатний продукувати нові знання та ефективний механізм комерціалізації останніх. Щодо важливості цього чинника, варто зазначити, що нові знання, які втілюються у товарах, технологіях, освіті, організації виробництва у розвинутих країнах, становлять 70-85% їх ВВП [1].

Господарський фактор являє собою максимально можливу здатність матеріального виробництва щодо випуску продукції і надання послуг на основі використання всіх видів ресурсів. Саме господарський чинник характеризує досягнутий технологічний рівень вироб-

ництва [9]. Зміна стратегії держави суттєво впливає на внутрішньо- та зовнішньоекономічні зв'язки країни.

Інфраструктурний фактор передбачає оцінку вигідності географічно-го розміщення країни, наявність та розгалуженість системи транспортних комунікацій, ринкової (ринкових інститутів), соціальної (галузей відтворення трудових ресурсів) та інституційної (органів регулювання) інфраструктури. Інвестор також зацікавлений у вже готовому підґрунті для здійснення своїх економічних рішень, тому розвиненість інфраструктури країни-реципієнта завжди повинна бути ретельно досліджена.

Інституціональний чинник відображає наявність організаційних структур, що забезпечують умови для ділової активності господарюючих суб'єктів країни, легкість їх взаємозв'язків між собою. Раціональна структура інституційної системи свідчить про розвиток міжгосподарських зв'язків і, як результат, легкість досягнення поставленої мети.

Фінансовий фактор – це сукупність наявних та потенційних фінансових ресурсів, що можуть бути мобілізовані та реалізовані фінансовою системою за певних умов для забезпечення сталих темпів економічного зростання у визначений період часу [5]. Фінансовий потенціал визначається рівнем забезпеченості країни фінансовими ресурсами за рахунок власних чи запозичених джерел фінансування, податковою базою і прибутковістю підприємств країни, системою бюджетних відносин, розмірами трансфертів, субсидій, субвенцій тощо. Цей аспект, з точки зору інвестиційної діяльності, є гарантом економічної стабільності країни, тобто можливістю дотримуватися обраного економічно-го напрямку в будь-якій фінансово-економічній діяльності.

Споживчий чинник є рушійною силою у формуванні та розвитку обсягів виробництва. Задоволення потреб та вимог покупця є стимулом для розвитку підприємництва. При вирішенні питання інвестування, потрібно знати чи існує, так би мовити, можливість соціуму придбати певний обсяг товарів та послуг. Тим самим ми визначаємо “запас сил” покупця.

Водночас реалізація моделі з оцінювання інвестиційного потенціалу не можлива без урахування певних чинників ризику. Ґрунтуючись на проведеному дослідженні, пропонуємо такі:

- економічні;
- фінансові;
- соціально-демографічні;
- криміногенні;
- екологічні;
- адміністративно-законодавчі;
- політичні.

Економічні ризики пов'язані з факторами невизначеності, що впли-

вають на економічну складову інвестиційної діяльності, на суб'єкта економіки при реалізації інвестиційного проекту тощо.

Фінансові ризики випливають з чинників невизначеності, що можуть призвести до втрати частини доходу від інвестиційної діяльності.

Соціально-демографічні ризики пов'язані з невизначеністю, що має вплив на соціальну складову інвестиційної діяльності: соціальна напруженість; виконання соціальних програм; старіння нації; рівень освіти та здоров'я населення тощо.

Криміногенні ризики пов'язані з фактами підробки документів, оформлення фіктивного банкрутства компаніями-партнерами, крадіжки тощо.

Екологічні ризики пов'язані з зовнішнім середовищем країни: рівень забруднення навколишнього середовища, радіаційна небезпека, екологічні катастрофи тощо.

Адміністративно-законодавчі ризики пов'язані зі зміною законодавства країни, об'єктивністю та адекватністю правової бази, законодавчими гарантіями тощо.

Політичні ризики інвестиційної діяльності пов'язані з такими чинниками невизначеності: зміна політичної ситуації в країні; зміна політичного напрямку країни; політичний тиск; зовнішньополітичний тиск на державу тощо.

Висновки. Як бачимо, на цей час в економічній теорії не існує єдиного розуміння поняття “потенціал”. Проте простежується певна спільна особливість серед усіх зазначених підходів – наявність певної бази (матеріальної чи нематеріальної природи), за допомогою якої формується потенціал конкретного об'єкта дослідження. На нашу думку, “потенціал” – це сукупність чинників, які формують можливість досягнення певної мети. А “інвестиційний потенціал” відображає можливість досягнення стратегічних цілей суб'єкта інвестиційної діяльності в результаті залучення інвестиційних ресурсів за умови наявності/відсутності чинників і обмежена низкою умов (інвестиційний клімат).

З аналізу сучасних джерел, Україна може називатися країною, що сприятлива для інвестування. Її географічне розташування і кліматичне розташування, обсяг внутрішнього споживчого ринку, можливості галузей виробництва створюють для цього твердий фундамент.

На даний момент не існує єдиної, загальноприйнятої моделі оцінювання інвестиційного потенціалу. Всі вони мають свої переваги та особливості.

Література:

1. Кучма Л. Утверджувати інноваційну модель розвитку економіки України: Виступ Президента України Л. Д. Кучми на науково-практич-

ній конференції 21 лютого 2003 р. / Л. Д. Кучма. – К. : Преса України, 2003. – 29 с.

2. Маринич І. А. Наукові підходи до формування потенціалу підприємства / І. А. Маринич, Н. Р. Кадилович – Львівська КА / Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20. 15.

3. Мірошніченко І. В. Сутність і підходи до аналізу інвестиційного потенціалу / І. В. Мірошніченко // Анализ, моделирование, управление, развитие экономических систем (АМУР-2010) : труды II междунар. школы-симпозиума, г. Севастополь, 13-19 сент. 2010 г. – Таврический нац. ун-т им. В. И. Вернадского. – Симферополь, 2010. – С. 253-256.

4. Романова Т. В. Теоретико-методологічні засади оцінки інвестиційного потенціалу регіонів / Т. В. Романова // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. – 2009. – № 24. – с. 355.

5. Свірський В. Фінансовий потенціал: теоретико-концептуальні засади / В. Свірський // Світ фінансів. – Випуск 4 (13). – 2007 рік. – С. 43-51.

6. Управління потенціалом підприємства: навч. посібник / [Должанський І. З., Загорна Т. О., Удалих О. О., Герасименко І. М., Рашупкіна В. М.]. – К: Центр навчальної літератури, 2006 – 362 с.

7. Федонін О. С. Потенціал підприємства : формування та оцінка: навч. посіб. / О. С. Федонін, І. М. Репіна, О. І. Олексюк. – К. : КНЕУ, 2006. – 316 с.

8. Горлов О. В. Методический подход к оценке потенциала инвестиционной привлекательности и его эффективному использованию (на примере Амурской области): автореферат дис. на стиск. степени кандидата эконом наук: спец. 08. 00. 05 “Экономика и управление народным хозяйством” / О. В. Горлов. – Благовещенск, 2009.

9. Дидык Л. М. Производственно-хозяйственный потенциал предприятия и проблемы его оценки / Дидык Л. М. // Вісник українського державного університету водного господарства та природокористування. – 2003. – № 1. – С. 199-205.

10. Словарь современного русского литературного языка. – Том 10 / [Под ред. В. И. Чернышева]. – М., Л. : Изд-во АН СССР, 1960.

11. Сухинова С. Е. Региональная специфика инвестиционного климата / С. Е. Сухинова. – Волгоград : Изд-во ВолГУ, 2004. – 82 с.

12. Шанский Н. М. Школьный этимологический словарь русского языка. – 4-е изд., стереотип. / Н. М. Шанский, Т. А. Боброва. – М. : Дрофа, 2001. – 400 с.

13. Закон України “Про інвестиційну діяльність” від 18.09.1991 р., № 1560-ХІІ / Законодавство України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.ua>.

14. Губанова Е. С. Методологические основы систематизации понятий инвестиционной проблематики исследования [Электронный ресурс] / Е. С. Губанова. – Режим доступа : http://journal.vsc.ac.ru/php/jou/25/art25_12.php.

15. Офіційний сайт рейтингового агентства “Експерт-Рейтинг” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.expert-rating.com>.

16. Офіційний сайт стратегічного дослідного інституту США Heritage Foundation [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.heritage.org>.